

Doktorand: Věra Vojtíšková

Název disertační práce: *Magický realismus v perské a saúdské próze* (Magical Realism in Persian and Saudi Narrative Writing)

Vedoucí práce: Doc. PhDr. František Ondráš, PhD.

Oponent: **PhDr. Soňa Nováková, CSc., M.A.**

Posudek oponenta

Stejně jako termín postmodernismus, stal se magický realismus jakýmsi všeobjímajícím názvem pro mnohá díla, která se vymykají tradičním konvencím západního realistického psaní. Když psal Jacques Stephen Alexis „O magickém realismu u Hait'anů“ (1956), pokoušel se o spojení sociálního a revolučního realismu (tehdejšího preferovaného požadavku radikálních intelektuálů) s vědomím toho, že pro mnoho domorodých pre-industriálních společností představuje kořeny imaginace právě tradice mýtů, legend, magie a nadpřirozena. Od tohoto víceméně politického chápání se v době boomu 60. a 70. let stal tento termín synonymem pro označení děl z Latinské Ameriky, až po současné značně volné a obecné chápání, pro které je ale vždy typické alter/nativní narativní modus, který zpochybňuje normativitu postupů racionálních, lineárních, patriarchálních atd., a boří tak manichejské binární opozice.

Předkládaná disertační práce je podrobnou studií v oboru teorie a dějin literatury zemí Asie a Afriky, konkrétně se jedná o případovou studii děl dvou autorek, které vykazují rysy tzv. magického realismu. Disertační práce vychází ze základní premisy, že magický realismus není jen výsadou literatury latinskoamerické či tzv. postkoloniální, ale obecně lze vysledovat jeho spojitost se systematickým společenským násilím. Obě spisovatelky (saúskoarabskou Radži Álim i iránskou Šahrnúš Pársípúr) totiž spojuje reflexe genderové problematiky a pozornost postavení žen ve společnosti, která je v obou případech silně androcentrická. Úsilí obou autorek je víceméně totožné, ale přístupy jsou odlišné – jak Věra Vojtíšková přesvědčivě dokazuje, saúdská spisovatelka zvýrazňuje jedinečnost a svébytnost mekské kultury, která je neslučitelná s institucionálním pojetím islámu, perská autorka snad celkově obecněji podrývá stereotypy a mýty o ženské sexualitě. Obě autorky vykazují zřetelné znaky různých technik magického realismu, ale obě se stejně věnují tajemnu a posvátnu. Vycházejí tak z obdobných filozofických pozic a určující je pro ně literární topos posvátného místa.

Premisa, že je to „násilí, které dalo vzniknout magickému realismu a ne nutně postkoloniální zkušenost“ je jistě platná. Správně také poukazuje na to, že z tohoto hlediska lze studovat díla Angely Carter a Güntera Grasse, rozhodně to není „jen“ způsob „exotizace“ díla. Jak správně Věra Vojtíšková uvádí, magický realismus bývá často v kontextu postkoloniálních literatur napadán, že se podbízí západu, zejména v případě Salmana Rushdieho s jeho kosmopolitně elitářským psaním či u anglofonních indických autorů atd.

Právě případ arabsky a persky píšících autorek, navíc na západě stále víceméně neznámých, přináší však do této debaty zcela novou perspektivu.

Práce je rozdělena na několik částí. První z nich je věnována teoretickému úvodu do problematiky a otázkám kontextu (politiky a postavení žen). Další se věnuje konkrétně pojmu magického realismu a rozboru obou románů, *Sídí Wahdáno* od Rádži Álím a *Ženy bez mužů* Šahrnúš Pársípúr, posléze pak jejich srovnání. Třetí část se věnuje otázce genderu, poslední zajímá topos posvátného místa. Domnívám se, že ač (jak autorka práce sama přiznává) je patrná jistá disproporčnost, toto rozdělení je funkční a logické.

Přehledová, ale informativní 1. kapitola o společenském a historickému kontextu vychází sice, jak se otevřeně přiznává, ze zpracování v diplomové práci, ale své nezastupitelné místo tu bezesporu má. Mne osobně, vzhledem k mé nejoblíbenější tématice, a to ženskému psaní v Anglii 18. století, zaujaly obecné poznatky o ženském psaní a jeho kritické recepci, která souzní s tím, co bývá/bývalo řečeno o ženské tvorbě raně novověkých žen na západě (viz strana 36: „jen ženské, nemající obecně lidskou platnost“, různé „fámy o jejich životě“, spíše než literární hodnocení). A já mohu snad dodat, že hierarchie hodnot je jistě patrná i v těch hlasech, které je chválí, protože mnohdy hovoří o „něžné múze“ nebo „spanilých výtvorech“ žen.

Ačkoliv se opravdu o vlivu arabské a perské literatury na rozvoj magického realismu mnoho nepíše, lze zajisté argumentovat, že *Kniha tisíce a jedné noci* měla dosti zásadní vliv na formování západní imaginace, a to již od svých prvních (pseudo)překladů z 18. století. Význam této publikace pro rozvoj imaginativního narativního psaní novověku a moderní doby je nesporný – od orientálních příběhů po gotické romány, romantickou poezii a mnohé další žánry. Spekulace o peripetiích vlivu na literaturu Latinské Ameriky by zajisté daleko nevedly, ale mne by zajímala právě perspektiva arabské a perské literatury. Proč jsou autoři magického realismu z této části světa osočováni z přenášení západních vlivů, když stejně tak mohou být vnímáni jako rozšiřovatelé autochtonní blízkovýchodní literární tradice? Respektive, můj dotaz směřuje k pokud možno přesnějšímu vymezení (je-li to vůbec možné postihnout) vlivu této knihy, která dokonale vystihuje sílu narativu a imaginace, na magický realismus v této části světa.

Předkládaná práce je převážně strukturována na základě pragmatického vymezení kritérií charakteristických pro zařazení díla do kategorie magického realismu, jak je formulovala ve své studii Wendy Faris. Domnívám se, že práci by prospělo jednak přehlednější a jasnější uvedení těchto kritérií, ale hlavně kritičtější práce s nimi. Uvedená typologie se totiž stává naprostým klíčem, kterého se práce občas až křečovitě drží, když v analytických pasážích hledá a (ne)nalézá tyto rysy ve zvolených románech, přičemž tuto typologii víceméně bezesbytku přebírá, ač tato svou univerzálností nemusí vždy vyhovovat všem oblastem a kulturám.

Vzhledem k tomu, že Věra Vojtíšková na straně 51 použije výraz nomádský – ač ve smyslu naprosto konkrétním, tedy odkazujícím k životnímu stylu Tuarégů – vynořuje se

okamžitě myšlenka, zda by nebylo možné uvažovat o „nomádkém myšlení“ i v naprosto jiné souvislosti, respektive – nomádství jako koncept, který formulovali francouzští myslitelé Deleuze a Guattari ve svém díle *Tisíc plošin*, když namísto hledání řádu a neměnných forem prosazují nomádké myšlení, jež chce zachytit nestálost věcí a proměnlivost stavů. Domnívám se, že využití jejich díla by mohlo vést k interpretačně bohatším závěrům, než značně univerzalistické pojetí prostoru a místa u Daniely Hodrové.

Klíč k pochopení této filozofie spočívá v rozlišování mezi dvěma druhy struktur představujícími dva druhy myšlení: stromovitou („arborescentní“) a rizomatickou („horizontální“). Strom zastupuje myšlení charakteristické pro západní filozofii. Je metaforou pro systematickou, hierarchicky organizovanou, vertikální strukturu kořene (stromu), která uplatňuje model binárních opozic a zároveň nutí k hledání řádu, jednoty a identity. Vede k vytváření lineárních, centralizovaných a zevšeobecňujících modelů a zkosnatělých systémů organizace. Naopak metafora rizomu (oddenku, u nějž nelze odlišit výhonek od kořene) podle Deleuze a Guattariho umožňuje uchopit skutečnost v celé její rozmanitosti a v nejrůznějších aspektech. Oproti vertikálnímu stromu je horizontální strukturou, nehierarchickou sítí, nekonečnou mapou bez počátku a konce, v níž žádný bod není nadřazený, a všechny její části mohou neomezeně vstupovat do vzájemných vztahů. Právě rizomatická struktura by mohla být výrazem přírodního uspořádání, alternativou či raději kritikou totalizujícího pohledu a hledání lidského řádu tam, kde není. Domnívám se tedy, že právě metamorfózy literárních postav a boření hranic mezi lidským a rostlinným světem, rozplynutí se ve světlo a podobné motivy by mohly být tímto přístupem interpretačně obohaceny. Není to nesouhlas se stávající interpretací, jen návrh pro větší komplexnost vidění magického světa románů.

Za dosti problematický ale považuji způsob práce s primární literaturou. Když jsou na mnoha stranách (např. 63 až 67) za sebou řazeny různé pasáže z románů, aniž by byly podrobně analyzovány, přičemž se k nim pak pouze krátce odkazuje ve srovnávací kapitole, je to řešení poněkud nešťastné. Práce má ambice literárně interpretační, ale skutečné analýzy textu jako takového je tu dost málo. Domnívám se, že pouhé dvouvětné popisné uvození je trochu málo a pouze naznačuje, co bychom si o románech měli myslet. Tíha interpretace a vyvození závěrů z textu pak spočívá na bedrech čtenáře. Citáty z primární literatury tak dost často působí jako pouhá ilustrace, nikoliv účelný nástroj pro analýzu.

Dále se domnívám, že větší pozornost by mohla být věnovat otázce, jakou roli má pro subverzivní působení díla posedlost popisností obřadů, toponymií atd? (Viz např. strana 73.) Není to přece jen a pouze „realismus“ jako primární součást oxymoronického pojmu magického realismu. Jména a popisy mají vždy svou roli – znamenají ovládnutí prostoru, leckdy obrácenou kolonizaci, mapování a kontrolu atd. Stejnou otázku z úvodu tohoto odstavce si Věra Vojtíšková v práci klade, ale odpověď je čistě politická (viz strana 74 a pojednání o odporu k wahhábovsko-saúdské autoritě).

Předkládaná disertační práce je bezesporu originální a velmi přínosná, informativní, ve všech kulturních kontextech, do kterých vstupuje – české akademické prostředí, literatury Blízkého východu a literatury světové (transnacionální pojímané „world literature“). Práce se

velmi svědomitě a zodpovědně snaží o vymezení svých teoretických a metodologických východisek a definici základních pojmů, což je vzhledem k tematickému zaměření skutečně nelehký úkol. Domnívám se, že tento úkol se zdařil, ač ne vždy novátorským způsobem. Vstupovat do kritické diskuse např. o pojmosloví, ideologizaci či pojmání magického realismu však nebylo proklamovaným cílem.

Závěrem tedy tolik: Práce je vyčerpávající a bez zásadních argumentačních rozporů. Ačkoliv nenabízí výjimečně podnětným způsobem problematizující pohled na zvolenou tematiku, je to práce bezesporu přínosná. Prozrazuje vysokou erudici autorky, schopnost pohybovat se skvěle v široké škále disciplín i v různých jazycích.

Předkládaný text rozhodně splňuje požadavky na disertační práci. **Doporučuji práci k obhajobě a navrhuji klasifikaci prospěla.**

V Praze dne 30. 6. 2016

.....
PhDr. Soňa Nováková, CSc., M.A.
ÚALK